

Metodologia i tècniques d'investigació social

Objectius

El principal objectiu d'aquesta assignatura és que l'estudiant compregui el valor i la utilitat dels **mètodes qualitius**.

- Conèixer el valor i la utilitat de l'**observació participant** i de la seva tècnica més representativa, l'**entrevista**.
- Prendre contacte amb altres **tècniques participants**, també intrínsecament qualitatives.
- Saber de les possibilitats que brinda l'**observació no participant** en la recerca qualitativa.
- Comprendre l'especificitat de l'**observació indirecta** en la modalitat d'**observació documental** respecte als altres tipus d'observació ja estudiats i ser capaç de distingir entre els avantatges i els desavantatges d'aquesta classe d'observació.
- Entendre amb precisió què és l'**anàlisi de contingut** en tant que metodologia específica dins de la qualitativa, i saber emprar les seves tècniques més elementals.
- Captar les característiques diferencials i l'enfocament particular del concepte de **qualitat de les dades** en l'àmbit específic dels mètodes qualitius.

En cada un d'aquests apartats l'estudiant ha d'assolir, a banda dels coneixements teòrics necessaris, una mínima capacitat de resolució pràctica a l'escala dels exemples i exercicis proposats en cada cas.

Introducció

Els mètodes i tècniques d'investigació, en la psicologia i en altres ciències socials i del comportament, han estat creats, elaborats i desenvolupats al llarg del segle XX amb el punt de mira posat, lògicament, en els objectes d'estudi propis d'aquestes disciplines, els quals, òbviament, són força diferents dels que interessen a les ciències naturals. No és el mateix investigar el comportament d'un gas que el comportament d'un animal ni –per descomptat– el d'un ésser humà, tot i que aquests tres àmbits d'investigació puguin tenir un espai comú. Aquest és el nostre punt de partida.

En harmonia amb aquest plantejament alguns d'aquests mètodes psicològics i socials adopten certs enfocaments i es proposen certs objectius que no coincideixen totalment amb els que adopta i es proposa la recerca en física i en ciències naturals. Actualment, moltes línies de treball psicològiques i socials, tant en el camp de la recerca com en el de la intervenció professional, es trobarien en aquesta situació. Són línies de treball *qualitatives* i es diu que utilitzen **mètodes qualitius**.

Aquests mètodes, específicament modelats per les exigències del material psicològic i social, són els que ocuparan la major part de la nostra exposició, després, és clar, d'haver estat degudament caracteritzats i definits. De vegades es contraposen als mètodes anomenats **quantitatius**, que governen la investigació a partir de plantejaments exclusivament positivistes. Naturalment, aquests darrers també tenen la seva utilitat quan als temes abordats els manca l'especificitat psicològico-social a què al·ludíem abans. Així, anticipant l'anàlisi que farem al principi del text, un tema de psicofísica o psicofisiologia, o certes qüestions de sociologia de masses, no requeririen aproximacions gaire diferents de les que segueixen la biologia o la física.

Els mètodes qualitius...

- **No** són mètodes arbitraris, mancats de rigor, poc sistemàtics, dependents de la subjectivitat incontrolada de l'investigador, del seu instint o intuïció.
- ← **Sí** són mètodes que recullen tipus característics de dades, mitjançant procediments propis, i donen sentit a la informació obtinguda també d'una manera pròpia.

Com diu Grawitz, "contraposar en ciències socials la imprevisió i el subjectivisme de l'enfocament qualitatiu al rigor i a l'objectivitat del quantitatiu és oblidar que, el que és quantitatiu, només s'obté sobre la base del que és qualitatiu".

Grawitz, M. (1975). *Métodos y técnicas de las Ciencias Sociales*, (1), 310. Barcelona: Hispano-Europea. (La traducció és nostra.)

Provisionalment, i per tal que us introduïu ja una mica orientats en els diferents mòduls de l'assignatura, direm que els

mètodes qualitius es distingeixen sobretot pel següent:

- El treball de camp: el científic va a buscar els subjectes als seus hàbitats quotidians en comptes de fer-los anar al laboratori o al seu lloc de treball. Es prefereix l'observació a l'experimentació.
- La interacció amb el subjecte com a procediment bàsic per a obtenir dades.
- La consideració del que diu el subjecte, del seu significat i del context en què es dona.
- I, com a marc general, en què caben les posicions anteriors, el rebuig del positivisme com a única filosofia de l'activitat científica.

Sota el punt de vista positivista els objectes del coneixement científic tenen existència pròpia en el món de la lògica o de les abstraccions. Aleshores, la feina de la ciència consisteix a apropiarse'ls, descriure'ls, mesurar-los, explicar-los. El fet que cada cultura, grup social o, fins i tot, cada persona, tingui percepcions diferents d'aquests objectes, pugui donar versions diferents de cada un d'ells, es jutja com accessori, com un biaix o un error.

El color blau

- Per a un físic, és una gamma de longituds d'ona electromagnètica. Cada blau té un lloc dins d'aquesta gamma i, des d'aquest punt de vista, només hi ha una concepció de cada matís de blau.
- Per a diferents cultures històriques, una mateixa tonalitat de blau pot tenir valors diferents segons la predominança que tingui en l'entorn, segons el valor d'adaptació dins de cada societat: serà diferent en un món de pescadors o mariners, en un de nòmades del desert, en un d'urbà.

Els mètodes qualitius són, doncs, **relativistes** en aquest sentit: cada cultura, grup humà o persona individual té un univers de significats propi i no el podem entendre si no hi penetrem d'alguna manera.

Partint d'aquest principi, en el mòdul "Caracterització i marc dels mètodes qualitius en la investigació psicològica i social" d'aquesta assignatura caracteritzarem en detall el perfil i l'abast dels mètodes qualitius en el treball científic psicològic i social.

En els mòduls "L'observació participant i l'entrevista", "Altres tècniques de registre i elaboració d'informació en observació participant i no participant" i "L'observació documental" examinarem i ponderarem les tècniques d'obtenció d'informació més importants dintre dels apartats de l'observació participant, la no participant i la de documents.

En el mòdul "L'anàlisi de contingut" estudiarem les opcions més importants quant a l'anàlisi de contingut i significat.

Finalment en el mòdul "La qualitat de les dades en la investigació qualitativa" tractarem el tema de la qualitat d'aquestes dades i de la seva possibilitat de generalització al marge dels procediments estàndard basats en mostres representatives.

Enllaços d'interès

Investigació qualitativa en general

<http://www.nova.edu/ssss/QR/web.html>.

<http://www.qual.auckland.ac.nz/>.

Pàgines que ofereixen síntesis metodològiques que us poden servir d'orientació inicial, encara que no coincideixin totalment en continguts o intencions amb els del nostre material:

<http://usuarios.iponet.es/casinada/arteolog/170.htm> (enfocament fenomenològic).

<http://www.qualitative-research.net/fqs/fqs-e/buttons-e.htm> (ofereix material didàctic i debats gratuïts).

<http://www.aqr.org.uk/homepage.shtml> (és una associació anglesa entorn de la investigació qualitativa. Hi podeu trobar notícies i una entrada –"Library"– on disposeu de material bibliogràfic).

<http://www.ship.edu/~cgboeree/qualmeth.html> (orientació fenomenològica).

Pàgines que s'ocupen, no tant de la investigació qualitativa en si mateixa, sinó dels conceptes metodològics que ens han servit per a delimitar-la:

<http://gsociology.icaap.org/methods/> (en l'entrada "Methods-Qualitative" hi ha textos metodològics gratuïts i referències).

<http://www.aect.org/Intranet/Publications/edtech/40/index.html> (és una pàgina general sobre investigació qualitativa centrada en l'educació, però les tres primeres entrades 40.1, 40.2 i 40.3 donen una visió general de la seva metodologia més habitual).

<http://www.mtsu.edu/~psyskip/rmlec3a.htm> (és un curs sobre metodologia científica que en el capítol 4 –el que us recomanem– fa una síntesi de l'oposició observacional-experimental).

<http://www.nwmissouri.edu/nwcourses/martin/socialpsych/spelctur.html> (és igualment un curs sintètic, però d'abast ampli, sobre mètodes en psicologia social, que toca el tema de l'observació, l'experimentació, etc.).

<http://www.lancs.ac.uk/ug/cowen/default.htm> (un altre curs que s'ocupa força del paper de la metodologia observacional en la recerca psicològica).

Pàgines l'interès principal de les quals resideix en l'oferta de materials de recerca qualitativa realitzades o en curs.

<http://ualberta.ca/~iiqm/iiqmHomePages/welcome.html> (a l'esquerra surt un desplegable pel qual es pot entrar a recerques en curs).

<http://www.recherche-qualitative.qc.ca/Publications.htm> (hi trobareu articles de la revista *Recherches Qualitatives* i comunicacions presentades als col·loquis organitzats per l'associació titular de la pàgina, ARQ).

Pàgines en què algunes de les grans qüestions al voltant de les quals es legitimen metodològicament els mètodes qualitius són debatudes:

<http://www.infomed.es/constructivism/documswb/paradigma.html> (es qüestiona el paradigma positivista i l'experimentació aplicats barroerament a l'estudi del comportament humà).

http://www.infomed.es/constructivism/documswb/workshop_seattle.html (pàgina amb la mateixa filiació de l'anterior on es justifica la concepció del comportament humà com un procés generador de significat).

<http://home.no.net/rpriddy/lim10.html> (útil per a situar la polèmica idiogràfic enfront de nomotètic).

Observació participant i no participant

<http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/Research/Measures.htm> (pàgina molt ben equipada, amb diferents entrades útils sobre observació i observació al servei de la investigació qualitativa, particularment les que es troben sota els epígrafs "Observational Research", "Qualitative Research" i "Unobstrusive Research").

<http://www.le.ac.uk/tltp/catalogue/phase1/tom10601.htm> (és un curs, no gratuït, sobre observació animal i humana, evidentment podeu aprofitar la segona part).

<http://u.arizona.edu/~ctaylor/chapter2/chapter2.htm> (exposició sistemàtica de les diferències entre mètode observacional i experimental).

<http://bama.ua.edu/~droskos/Social%20Psychology/METHOD/> (és un text de metodologia en psicologia social, hi ha capítols específics sobre observació i sobre observació participant).

http://selene.uab.es/mytis/btis_i.htm (una pàgina de la nostra universitat autònoma que, sobre el tema de l'observació i molts altres de tècniques d'investigació social, ofereix una exhaustiva bibliografia).

http://www.acadimage.com/Field_Methods/ (de fet és una revista antropològica i concentrada en temes de treball de camp, però hi podeu trobar exemples de com utilitzar l'observació en aquest tipus de recerca).

Entrevistes

<http://www.mapnp.org/library/evaluatn/interview.htm> (pàgina de gran valor, atès que està dedicada íntegrament a entrevistes i fa especial èmfasi en els aspectes pràctics de com preparar-les i dur-les a terme).

La pàgina anterior està vinculada a <http://www.mapnp.org/library/research/research.htm> on trobareu altres entrades interessants com la de "Questionnaires".

<http://www.brookes.ac.uk/schools/social/psych/7701/> (clicant l'entrada 7701I2.html teniu un resum força aprofitable sobre mètodes psicològics, del qual ara us ha d'interessar el que fa referència a "Interviews & Questionnaires").

<http://www.emerald-library.com/pdfs/fs1.pdf> (un bon resum, ben organitzat, sobre la tècnica de l'entrevista i els seus tipus –inclosa l'entrevista "conversa"–, aplicats a temes de psicologia ambiental i de l'arquitectura).

http://www-rcf.usc.edu/~genzuk/Ethnographic_Research.html (síntesi de mètodes etnogràfics on, a part d'informació sobre temes d'observació, trobareu una útil guia de consells per a la realització d'entrevistes).

<http://www.aect.org/Intranet/Publications/edtech/40/40-02.html> (web que ja us hem citat abans; en aquestes pàgines concretes teniu un resum digne de la metodologia de les entrevistes).

http://www.worldbank.org/oed/ipdet/Modules/M_06-na.pdf (un curs sobre avaluació que, en el seu mòdul 6 sobre recol·lecció de dades, dona informació pràctica sobre entrevistes i qüestionaris).

<http://www.worldbank.org/poverty/impact/methods/qualitative.htm> (en el context de l'avaluació d'impactes, presentació abreujada de les entrevistes en profunditat i de grup).

<http://www.ul.ie/~infopolis/methods/interv.html> (conceptes bàsics sobre l'entrevista aplicats a l'anàlisi de tasques en ergonomia i psicologia industrial).

Una línia atractiva de consulta fa referència a una sèrie de possibilitats de les entrevistes en què, per manca d'espai, no hem pogut entrar. Estem pensant en les entrevistes per videoconferència, per telèfon, per correu electrònic, etc.

<http://www.msucareerpassport.com/interviewing/interviewing-05.html> (us parla d'entrevistes telefòniques i per videoconferència, a més de contenir informació general sobre aquest instrument de registre).

<http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/Research/Measures.htm> (en el grup d'entrades "Conducting Research on the Web" hi ha informació sobre com conduir entrevistes i altres formes de recollida de dades per mitjà d'un web, tanmateix tota la informació donada està molt supeditada a la utilització de determinats programes i portals, i no és gaire clara).

<http://interview.monster.com/> (gairebé com a curiositat: toca tangencialment i de manera informal el tema de les entrevistes virtuals, en realitat és una pàgina sobre cerca de treball en què es donen consells sobre entrevistes laborals).

<http://hisoftware.com/developer/iwizobjindex.html> (ofereix programes per al disseny i anàlisi d'entrevistes).

Incidents crítics

<http://www.qmc.com.au/docs/speeches/robotham.html>

http://www.syukhtun.com/KAG_critical_incidents_technique.htm

<http://medir.ohsu.edu/~carpentj/cit.html> (aplicada a l'estudi de les estratègies d'obtenció d'informació científica a través de bancs de dades, concretament MEDLINE).

<http://www.emmus.org/html/frames/guidelines/EmmusWP3/methods/cit.html> (informació general prou completa).

<http://sol.brunel.ac.uk/~jarvis/bola/jobs/incidents.html> (resum també força inspirat).

<http://www.ul.ie/~infopolis/methods/incident.html> (una exposició en l'àmbit de l'ergonomia i la psicologia industrial).

Espècimens de Barker

<http://www.stmarys.ca/partners/iatur/aswp.htm>

<http://www.marshall.edu/jrcp/Archives/vol22/22craig.htm>.

Enfocament narratiu o textual

<http://writing.colostate.edu/index.cfm> (considerat des de la perspectiva etnogràfica).

<http://www.ul.ie/~infopolis/methods/verbal.html> (aplicat a la psicologia industrial i ergonòmica).

<http://maple.lemoyne.edu/~hevern/nrmaster.html> (hi trobareu moltes entrades entre les quals podeu escollir "Oral History" i "Anthropology, Cultural Psychology, Folklore and Storytelling").

Transcripcions

<http://www.ul.ie/~infopolis/methods/verbal.html>.

<http://www2.wcer.wisc.edu/Transana/Transana>

<http://www.annotape.com/FrameFiles/home.html>.

Relats, narracions

<http://writing.colostate.edu/references/research/observe/com3a4.cfm>.

L'epígraf de més utilitat per a vosaltres serà "Ethnomethodology".

<http://www.ethno.isr.umich.edu/> (a l'entrada "Working papers" teniu a la vostra disposició articles de base etnometodològica i etnogràfica).

Programes d'anàlisi qualitativa o de contingut

<http://textanalysis.info/terms.htm>.

<http://caqdas.soc.surrey.ac.uk/>. <http://www.qual.auckland.ac.nz/>.

<http://www.annotape.com>.

<http://www.atlasti.de/>.

http://www.qsrinternational.com/products/productoverview/product_overview.

<http://www.researchware.com>.

<http://www.qualiresearch.com/>.

<http://www.annotape.com>.

<http://caqdas.soc.surrey.ac.uk/>.

<http://www.researchware.com>.

http://www.qsrinternational.com/products/productoverview/product_overview.

<http://www.qual.auckland.ac.nz/>.

<http://www.qualiresearch.com/>.

Fiabilitat, validesa i generalització

<http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/Research/Measures.htm> (pàgina ja citada en altres llocs i que aquí us serà d'utilitat en relació amb els encapçalaments "Reliability" i "Validity", els quals donen bones orientacions generals no sempre coincidents, tanmateix, amb el nostre punt de vista).

<http://www.lancs.ac.uk/ug/cowen/fieldnotes/inter.htm>. (conté un breu resum sobre fiabilitat interobservador).

<http://don.ratcliff.net/qual/expq4.html> (conté un quadre amb breus resums sobre el paper de la fiabilitat i la validesa en la investigació qualitativa).

<http://www.mtsu.edu/~psyskip/rmlec3a.htm> (dins d'una introducció a la metodologia observacional i experimental hi ha algunes idees clares sobre validesa i generalització, en la línia de les que establirem nosaltres).

Estudis de casos i investigació participativa

<http://www.brookes.ac.uk/schools/social/psych/7701/> (hi veureu una sèrie d'entrades codificades i si d'aquestes cliqueu 770112.html, us apareixerà un resum titulat "Psychology ans its methods" que conté, com a punt 3, "Case Studies").

<http://www.mapnp.org/library/research/reserach.htm> (us interessa l'entrada "Method: Case Study Design").

<http://www.fao.org/docrep/w5307e/x5307e00.htm>.

Bibliografia

Alonso, L. E. (1995). Sujeto y discurso: El lugar de la entrevista abierta en las prácticas de la Sociología Cualitativa. A J. M. Delgado i J. Gutiérrez (Eds.), *Métodos y Técnicas Cualitativas de Investigación en Ciencias Sociales* (pp. 225-240). Madrid: Síntesis.

- Allport, G. W. (1965). *Letters for Jenny*. London: Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Anguera, B. i Riba, C. (1999). *Fi del mil·leni. Crisi de la funció paterna*. Barcelona: Beta Editorial.
- Anguera, M. T. (1995). Recogida de datos cualitativos. A M. T. Anguera et al. (Eds.), *Métodos de Investigación en Psicología* (pp. 523-547). Madrid: Síntesis.
- Bardin, L. (1986). *Análisis de contenido*. Madrid: Akal.
- Barker, R. G. (1968). *Ecological Psychology. Concepts and methods for Studying the Environment of Behavior*. Stanford (Cal.): Stanford University Press.
- Barker, R. G. i Wright, H. F. (1955). *Midwest and its children*. New York: Harper and Brothers.
- Behar, J. (1991). Observación y análisis de la producción verbal de la conducta. A T. Anguera (Ed.), *Metodología Observacional en la Investigación Psicológica. Vol. 1: Fundamentación (1)*, 331-388. Barcelona: PPU.
- Behar, J. i Riba, C. (1993). "Sesgos del Observador y de la Observación". A T. Anguera (Ed.), *Metodología Observacional en la Investigación Psicológica. Vol. 2: Fundamentación (2)*, 15-148. Barcelona: PPU.
- Birdwhistell, R. L. (1979). *El lenguaje de la expresión corporal*. Barcelona: Gustavo Gili.
- Boring, E. G. (1988). *Historia de la Psicología Experimental*. México: Trillas.
- Brod, M. (1975). *Kafka*. Madrid: Alianza.
- Campbell, D. T. (1955). The Informant in Qualitative Research. *American Journal of Sociology*, 60, 339-342.
- Campbell, D. T. i Fiske, D. W. (1959). Convergent and Discriminant Validation by the Multitrait-Multimethod Matrix. *Psychological Bulletin*, 56, 81-105.
- Campbell, D. T. i Stanley, J. C. (1980). *Diseños experimentales y cuasiexperimentales en la investigación social*. Buenos Aires: Amorrortu (publicació original de 1966).
- Cannell, C. F. i Kahn, R. L. (1968). Interviewing. A G. Lindzey i E. Aronson (Eds.), *The Handbook of Social Psychology. Vol. 2: Research Methods*, pp. 361-374. New York: Addison Wesley.
- Clarke, D. D. (1982). The sequential analysis of action structure. A M. von Cranach i R. Harré (Eds.), *The Analysis of Action* (pp. 191-212). Cambridge (UK): Cambridge University Press.
- Clarke, D. D. i Crossland, J. (1985). *Action Systems. An Introduction to the Analysis of Complex Behaviour*. London: Methuen.
- Cohen, L. i Manion, L. (1980). *Research Methods in Education*. London: Croom Helm.
- Coll, C. (1981). Algunos problemas planteados por la metodología observacional: niveles de descripción e instrumentos de validación. *Anuario de Psicología*, 24, 111-131.
- Collett, P. (1980). Segmenting the Behaviour Stream. A M. Brenner (Ed.), *The Structure of Action* (pp. 150-158). Oxford: Blackwell.
- Cook, T. D. i Campbell, D. T. (1979). *Quasi-Experimentation. Design and Analysis Issues for Field settings*. Boston: Houghton Mifflin.
- Cook, T. D. i Reichardt, Ch. S. (1986a). Hacia una superación del enfrentamiento entre los métodos cualitativos y los cuantitativos. A T. D. Cook i Ch. S. Reichardt (Eds.), *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación evaluativa* (p. 29). Madrid: Morata.
- Cook, T. D. i Reichardt, CH. S. (Eds.). (1986b). *Métodos Cualitativos y Cuantitativos en la Investigación Evaluativa*. Madrid: Morata.
- Crano, W. D. (1981). Triangulation and Cross-Cultural Research. A M. B. Brewer i B. E. Collins (Eds.), *Scientific Inquiry and the Social Sciences* (pp. 317-344). San Francisco: Josey-Bass.
- Cruz, J., Boixadós, M., Valiente, L. et al. (1991). Identificación de valores relevantes en jugadores jóvenes de fútbol. *Revista de Investigación y Documentación sobre las Ciencias de la Educación Física y el Deporte*, 19, 81-99.
- Denzin, N. K. (1970). *The Research Act in Sociology: A Theoretical Introduction to Sociological Method*. London: Butterworth.

- Duverger, M. (1975). *Métodos de las Ciencias Sociales* (8a. ed.). Esplugues de Llobregat (Barcelona): Ariel.
- Elliott, J. (1990). *La investigación-acción en educación*. Madrid: Morata.
- Engels, F. (1969). *The condition of the working class in England*. London: Panther (obra original publicada el 1845).
- Fassnacht, G. (1982). *Theory and Practice of Observing Behaviour*. London: Academic Press.
- Flanagan, J. C. (1954). The Critical Incident Technique. *Psychological Bulletin*, 51, 327-358.
- Gottschalk, L. A. i Glesser, G. C. (1980). An analysis of the verbal content of suicide notes. *British Journal of Medical Psychology*, 33, 195-204.
- Grawitz, M. (1975). *Métodos y técnicas de las ciencias sociales* (Vol. II, 149). Barcelona: Hispano-Europea.
- Harré, R. i Secord, P. F. (1972). *The Explanation of Social Behaviour*. Oxford (UK): Blackwell.
- Heritage, J. (1984). *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge (USA): Polity.
- Hodder, I. (1994). The Interpretation of Documents and Material Culture. A N. K. Denzin i Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (pp. 393-402). Thousand Oaks (Cal.): Sage.
- Holstein, J. A. i Gubrium, J. F. (1994). Phenomenology, Ethnomethodology, and Interpretive Practice. A N. K. Denzin i Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (pp. 262-272). Thousand Oaks (Cal.): Sage.
- Hymes, D. (1979). Integrating etic and emic approaches in the study of intercultural communication. A M. K. Asante, E. Newmark, C. A. Blake (Eds.), *Handbook of Intercultural Communication* (pp. 57-74). London: Sage.
- Ittelson, W. H., Rivlin, L. G., i Proshansky, H. H. (1978). El uso de mapas conductuales en la psicología ambiental. A H. H. Proshansky, W. H. Ittelson i L. G. Rivlin (Eds.), *Psicología Ambiental* (pp. 845-858). México: Trillas.
- Lévi-Strauss, C. (1991). *El pensament salvatge*. Barcelona: Edicions 62.
- Lofland, J. (1971). *Analyzing Social Settings*. Belmont (Cal.): Wadsworth.
- Marias, J. (1992). *Vidas escritas*. Madrid: Santillana.
- Marx, K. i Engels, F. (1978). *La Sagrada Familia. La situación de la clase obrera en Inglaterra*. Barcelona: Crítica (publicacions originals entre 1845-1846).
- Miles, M. B. i Huberman, A. M. (1985). *Qualitative Data Analysis. A Sourcebook of New Methods*. Beverly Hills (Cal.): Sage.
- Miles, M. B. i Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook* (2a. ed.). London: Sage.
- Mucchielli, R. (1974). *L'observation psychologique et psychosociologique*. Paris: ESF.
- Nahoum, CH. (1961). *La Entrevista Psicológica*. Buenos Aires: Kapelusz.
- Navarro, P. i Díaz, C. (1995). Análisis de contenido. A J. M. Delgado i J. Gutiérrez (Eds.), *Métodos y Técnicas Cualitativas de Investigación en las ciencias sociales* (pp. 177-224). Madrid: Síntesis.
- Olson, D. R. (1998). *El mundo sobre el papel. El impacto de la escritura y la lectura en la estructura del conocimiento*. Barcelona: Gedisa.
- Peevers, B. H. i Secord, P. F. (1973). Developmental changes in attribution of descriptive concepts to persons. *Journal of Personality and Social Psychology*, 27, (1), 434-448.
- Quera, V. (1993). Análisis Secuencial. A T. Anguera (Ed.), *Metodologia observacional en la investigación psicológica. Vol. 2: Fundamentación* (2), 341-583. Barcelona: PPU.
- Riba, C. (1986). Sobre la utilización de la página en "Tintín". *Neuróptica*, 4, 100-109.
- Riba, C. (1990). *La comunicación animal. Un enfoque zoosemiótico*. Barcelona: Anthropos.
- Riba, C. (1992). Marco de referencia general de la investigación educativa en tanto que disciplina social. A J. Rué (Ed.), *Investigar para innovar en educación* (pp. 61-80). Bellaterra: Publicacions de la UAB.

Riba, C. (1995). Charles S. Peirce. *Anuario de Psicología*, 64, 83-99.

Riba, C. (1996). Valor dels diferents perfils metodològics en la recerca, segons l'objecte d'estudi i els objectius de la investigació. Congrés d'Avaluació i Recerca, Conferència invitada. Institut Municipal d'Educació de Barcelona. Barcelona.

Riba, C., Grau, X., i Jiménez, J. (1999). La vida a Barcelona en paraules dels infants i adolescents. A *Per una ciutat compromesa amb l'educació* (pp. 502-523). Barcelona: Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona, Institut d'Educació.

Salzinger, K. A. (1958). A method of analysis of the process of verbal communication between a group of motivationally disturbed adolescents and their friends and relatives. *Journal of Social Psychology*, 47, 39-53.

Santamarina, C. i Marinas, J. M. (1995). Historias de vida e historia oral. A J. M. Delgado i J. Gutiérrez (Eds.), *Métodos y técnicas cualitativas en las ciencias sociales* (pp. 257-285). Madrid: Síntesis.

Schutz, A. (1993). *La construcción significativa del mundo social*. Barcelona: Paidós (publicada originalment el 1932).

Silverman, D. (1993). *Interpreting Qualitative Data. Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.

Smith, J. A. (1998). Developing Theory from Case Studies: Self-reconstruction and the Transition to Motherhood. A N. Hayes (Ed.), *Doing Qualitative Analysis in Psychology* (pp. 187-200). Hove (East Sussex (UK): Psychology Press.

Smith, T. E. C. i Smith, B. L. (1983). Using Participant-Observation to Determine the Social Behavior of Visually Handicapped Children. *Education of the Visually Handicapped*, 15 (1), 30-36.

Stevens, S. S. (1968). Measurement, statistics and the schemapiric view. *Science*, 161, 849-856.

Thinés, G. (1978). *Fenomenología y Ciencias de la Conducta*. Madrid: Pirámide.

Thomas, W. I. i Znaniecki, F. (1958). *The polish peasant in Europe and America*. New York: Dover.

Weber, R. P. (1990). *Basic Content Analysis* (2a. ed.). Newbury Park (Cal.): Sage.

Werner, O. i Schoepfle, G. M. (1987). *Systematic Fieldwork*. Newbury Park (Cal.): Sage.

Wilde, O. (1996). *Epistola: in carcere et vinculis*. Barcelona: Quaderns Crema.

Wollcott, H. F. (1973). *The Man in the Principal's Office*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Wollcott, H. F. (1994). *Transforming Qualitative Data*. Thousand Oaks (Cal.): Sage.

Woodrum, E. (1984). "Mainstreaming" Content Analysis in Social Science: Methodological Advantages, Obstacles and Solutions. *Social Science Research*, 13, 1-19.